

Terry Eagleton

Azizler ve
Âlimler

Türkçesi: Osman Akınhay

Roman

I.

12 Mayıs 1916 sabahı saat altıya on kala, Dublin'deki Kilmainham Hapishanesi'nde kapı birdenbire açılıp küçük bir grup hücreye dizildiğinde, James Connolly içeride uzanmış yatıyordu. Birini kurşuna dizmek için bu kadar çok görevlinin gerekmesi hayret vericiydi. Açılan kapıdan içeri sırayla girdiler: Gardiyanlar Sean McGrath ve Damian Walsh, başgardiyan Francis Xavier Mather, Kilmainham Hapishanesi Müdürü William Martin, Dublin'deki St. Benedict inancına bağlı bir mahalle kilisesinin rahip yardımcılığının yanı sıra, hapishanenin rahipliğini de yapan saygıdeğer Thomas Kelly, hapishanenin başdoktoru Kiernan O'Brien ve İngiltere İçişleri Bakanlığı adına gözlemci olarak bulunan hükümet görevlisi Henry Crichton. Mahkûmun güvenliğinden sorumlu iki gardiyan Robert Kearns ve Patrick Doyle zaten hücredeydiler. Mahkûmun karşı koyma ihtimaline karşı, arkalarından gelen önemli görevlileri korumak amacıyla hücreye ilk önce McGrath, Walsh ve Mather girdiler. Dokuz kişi daracık yerde omuz omuza sıkışırken, tribünlerdeki futbol tutkunları gibi dirsekleriyle kendilerine biraz daha yer açmaya çalışıyorlardı.

Connolly'ye, birkaç dakika sonra sabahın erken saatlerinde çiseleyen yağmurun altında kurşuna dizileceği kırmızı tuğla duvarın önünde kolay seçilsin diye parlak yeşil bir tulum giydirmişlerdi. Tulum, Connolly korkudan altına yaparsa pis bir leke

kalmasın diye kalın bir bezden yapılmış ve direnmeye kalkarsa pislik etrafa dağılmasın diye de kalça tarafı iyice sıkılmıştı. Dua ediyor gibi bir hali yoksa da, elinde mavi bir tespih tutuyordu. Oyunbozanlık ederek birdenbire yutmaya ya da kendini tespih-
le boğmaya kalkmaması için biraz sonra tespihi elinden alacak-
lardı. Karısı Lillie Reynolds'un fotoğrafı, sanki uzun uzun ince-
lenmiş ve vedalaşılmış gibi, tersine çevrilmiş biçimde hücredeki
masanın üstüne düzgünce konulmuştu. Mahkûmun direnmesi
halinde kullanılmak üzere bütün gardiyanlar bellerinde ağır
tahta coplar taşıyorlardı. McGrath ve Walsh'un ceketlerinin al-
tında tabancaları da vardı; ola ki Connolly, daha o sabah çırılçıp-
lak soyulup aranmasına karşın, belki tam bu anda kullanılmak
üzere sakladığı bir silah çıkarabilir ya da oradakilerden birinin
üzerinden alabilirdi. Kearns ile Doyle'da, normalde kemerlerine
asılı olan, ama şu anda çıkarıp ceplerinde hazır tuttıkları birer
çift kelepçe bulunuyordu. Dr. O'Brien, içinde kuvvetli dozda
yatıştırıcıyla dolu bir şırınga bulunan büyük, siyah çantasını ya-
nında getirmişti. Çantada, ayrıca bir tatsızlık çıkmasını, çıkarsa
da muhtemel bir paniğin doğmasını önlemek için gerekebilecek
başka şeyler de vardı: Kopçalı şeritlerle tutturulmuş kare biçi-
mindeki kalın kahverengi deriden yapılmış kocaman bir ağız
tıkacı ve bir idam gömleği. Connolly boğuşmaya kalkarsa, baş-
gardiyan onu engellemek için elinin altındaki birkaç araç ara-
sında bir tercih yapabilecekti: Vurma, dövme, uyuşturma, ağız
tıkacı kullanma ya da başından idam gömleğini geçirme.

Otuz sekiz yaşındaki Henry Crichton, mahkûmdan on yaş
daha küçüktü. Önceki sabah Farnborough'daki müstakil evlerin-
in kapısında karısına öperek veda etmiş ve önce Liverpool tren-
ine, sonra da Dublin vapuruna binmişti. İrlanda'ya daha önce
hiç gelmemişti; İçişleri Bakanlığı'nda İrlanda masasında değil,
hapishanelerle ilgili bir bölümde çalışıyordu. Çoğunlukla tuva-
letlerden birinde kusmakla geçen, rahatsız edici bir gemi yolcu-
luğu yapmıştı. Crichton midesi bulandı diye utanıyordu, oysa

yanı başında kusan diğer kişiler onu ayıplayacak halde değillerdi. Bazıları, zamanlarını, gemi hoplayıp dururken sert siyah birayı yuvarlayıp tuvaletle bar arasında koşuşturarak geçirmişlerdi; bazen aynı anda hem kusup hem işiyor, aralarında dostça küfürleşiyorlardı. Crichton'un aklına, belki de denizin öte tarafında tanık olacağı olayın beklentisiyle, henüz Liverpool trenindeyken midesinin bulanmaya başladığı düşüncesi geldi. Bu göreve neden kendisinin seçildiği ve oraya varınca ne yapması gerektiği konusunda en ufak bir fikri yoktu. Ömrü boyunca topu topu üç ya da dört İrlandalı tanımış, hatta daha önce ağır hasta olan tek bir kişi dahi görmemişti. Acaba bana garezi olan bir amir yüzünden mi beni seçtiler, diye bir düşünce geçti aklından. Çocuksu, masum görünüşünün farkındaydı; Bakanlık'taki bir amiri, kurşuna dizilen birini seyretmenin onu adam edeceğini düşünmüş olabilir. Kıdemli idareciler içinde, sabah akşam, büro işlerinin kadınsılığından yakınan bir sürü subay eskisi vardı.

Hücrede dikilen Crichton, Connolly'nin ufak tefek biri olmasına şaşmıştı. Belki de adamın etkili bir konuşmacı ve militan bir işçi eylemcisi olarak kazandığı ünden farkına varmadan etkilenmişti için, onu boylu poslu biri olarak hayal etmişti. Connolly'nin Edinburgh'un kenar mahallelerinden birinde, gösterişli bir fiziğe sahip olmasına izin vermeyen koşullarda büyüdüğünü bilmiyordu. Mahkûmun bitkin ve hastalıklı görünmesini doğal olarak korkuya bağlamıştı. Connolly'nin aslında korkudan değil (gerçi korkuyordu da), yeşil tulumunun içinde, Dublin'deki sokak çatışmasında aldığı yaralara yapıştırılan bandajlarla sarıp sarmalandığı için böyle görüldüğü aklının ucundan bile geçmiyordu. Adet olduğu üzere hücresinde masada oturmak yerine yatağına uzanmasının nedeni, pusu kuran bir askerin tüfeğinden çıkan merminin sol ayak bileğini paramparça etmiş olmasıydı. Mahkûmların, ziyaretçilerini yatarak değil de oturarak karşılamaları eski bir gelenektir. Hapishane Müdürü William Martin geleneğe uymayan bu durumdan rahatsızdı: Connolly'nin idam ekibini yatakta karşıla-

ması, bir partiye gelen misafirlerin ev sahiplerini yatakta bulmaları gibi ayıp kaçıyor. Bu yüzden Kearns ile Doyle'a, ayaklarını destek olsun diye masanın bacaklarına dolayıp, mahkûmu masaya oturtmalarını emretti; ama Connolly'nin dizleri tutmuyordu, az kalsın boylu boyunca taş döşemeye serilecekti. Mahkûm o sabah üç saat öncesine kadar ölüm hücresinin içini bile görmemişti; doktorların son birkaç günde, kurşuna dizilmeye hazır olması için canla başla onu tek parça haline getirmeye çalıştıkları Dublin Kalesi'ndeki hastanede yatmaktaydı. Zaten şimdiden, doktorların sıradan bir hastaya vermeyi akıllarına bile getirmeyecekleri dozda uyuşturucu almış durumdaydı. Bir an için ayağının kesilmesi ihtimalinden ve dolayısıyla idam mangasının karşısına küçük bir parçası eksik olarak çıkacağından korkulmuştu. Crichton'a bunları anlatırken, hapisanede kesilen çeşitli organlarının yadigar olarak yaşlı annesine gönderilmesini isteyen ve bunun üzerine hapisane yetkilileri tarafından firara teşebbüsle suçlanan yaşlı bir mahkûm hakkındaki espriyi tekrarlamadan edememişlerdi. William Martin, hasta bir adamı yatağından kaldırıp kurşuna dizmeye götürerek dokunaklı bir efsane yaratmak da istemiyordu. Kaldı ki ordu da, askeri mahkemenin Connolly'yi yatakta yargılamasının sıkıntısına katlanmak zorunda kalmıştı ve artık geleneğe uymayan hareketlerin olabildiğince azaltılmasını istiyordu. Connolly hâlâ akacak kanı varken kurşuna dizilmeliydi. Başgardıyan Francis Mather bir kâbus görmüştü. Kendisi, mahkûmu zamana karşı yarıştıymuşçasına sürüklerken, Connolly'nin oraya buraya saçılan parçalarını da rüzgâr alıp götürüyordu. Mather durmadan yere eğilip topladığı parçaları yeniden mahkûmun içine yerleştirmeye çalışırken, Connolly attığı her adımla biraz daha boşalıyor, avluya vardıklarında boş bir posta çuvalı gibi sallanıyordu. Geriye tek bir parçası kalmıştı; çuvalın yüreğe denk gelen yerindeki inip kalkan şişkinlik. Mather eliyle sıkıca burayı tutup, bu şişkinliğin tüfekler için yeterli bir hedef olacağını umarak, çuvalı hızlı hızlı duvara çivilemişti.

Crichton, mahkûmun masasında iki boş çay bardağı arasına dizilmiş bir dizi kitabı, bir *İncil* ya da belki bir dua kitabı, kenarları büklüm büklüm olmuş bir dizi broşür ve birkaç kalın ciltli kitabı olduğunu gördü. Connolly'nin yazar olduğunu biliyor, son günlerini kendi yapıtlarını incelemekle geçirip geçirmediğini merak ediyordu. Crichton'un gözünde edebi bir kişilik izlenimi bırakmamıştı. O anda daha çok pazar gezmesine çıkmış, bodur bir yol işçisini andırıyordu; üzerindeki tulum buna pek uymasa da, daha yeni sabunla yıkanmış gibi görünen yüzü ve başıyla, kafatasının hemen dibinden kırılmış siyah saçlarıyla, sertçe geriye taranmış Groucho Marx bıyıklarıyla tuhaf bir görünüm sunuyordu.

Hücreye girenler bir yelpaze gibi açılarak kabaca iki grup oluşturdular; mahkûmun ayağa kalkıp onları selamlamasını beklercesine gözlerini Connolly'nin üstünden ayırmıyorlardı. Hazır bulunanlar içinde mahkûmu kişisel olarak tanıyabilecek kadar düşük, ama inisiyatif kullanabilecek kadar yüksek rütbeli tek yetkili olarak, mahkûma ilkin başgardiyanın hitap etmesi âdet olmuştu. Mather gözlerini, yatağa boylu boyunca uzanmış Connolly'ye dikti ve emir vermeyele hal hatır sorma arası bir ses tonuyla, "Tamam, Jim..." dedi. Connolly de dönüp Mather'a bakarak, "Tamam," diye karşılık verdi. Bir-iki laf daha etse, belli belirsiz İskoç aksanıyla karışık Kuzey İrlandalı aksanıyla konuştuğu anlaşılabilirdi.

Crichton, Connolly'yi hücreden nasıl çıkaracaklarını merak ediyordu. İdam mahkûmlarının, yapabilecek durumda olsalar bile, ayağa kalkıp ölüme yürümelerinin beklenmediğini biliyordu. Connolly diğerleri gibi bir sandalyeye oturuyor olsaydı, Walsh ya da McGrath, Mather'ın işaretiyle sandalyeyi ansızın tekmeleyecek ve mahkûm düşmemek için kollarını açarken, diğer gardiyan ellerini yakalayıp kelepçeyi bileğine geçiriverecekti. Gerçi dikkat gerektiren, kolayca yüzlerine gözlerine bulaştırabilecekleri bir uygulamaydı bu, ama ölüm hücrelerinde yerleşmiş

bir âdetti. Gardiyanların, ne kadar deneyimli olurlarsa olsunlar, o anda sinirlenmeleri büyük ihtimaldi; bu yüzden idam sabahı birbirlerini kobay olarak kullanarak, bu manevrayı birkaç defa prova etmek zorunda kalırlardı. Aslında, pratik açıdan bakıldığında mahkûmun sandalyesini tekmelemeye gerek yoktu, ama psikolojik açıdan, bir sonraki daha büyük şoka zemin hazırlayan bir şiddet gösterisi işlevini görüyordu. Mahkûmu bir çırpıda bir nesneye çeviren ve böylece o zamana kadar onunla senli benli bir yakınlık kurmuş gardiyanların mahkûmu ölüme götürmelerini kolaylaştıran, asıl işin başladığını gösteren simgesel bir hareketti. Sessiz sedasız peşlerinden gelmeyeceği varsayılan mahkûm, bu şekilde potansiyel olarak saldırgan, korkak ve işbirliğine yanaşmayan biri konumuna getiriliyordu. İçeri girdiğinizde umursamaz bir hareketle sandalyesinden kalkan ve kendi isteğiyle sizinle birlikte kapıdan çıkan bir adamın kurşuna dizilmesi de yakışsız, hatta mide bulandırıcı bir şey olurdu herhalde. Üstelik böyle durumlarda mahkûmun havadan söz etmesi ya da çocuklarının sağlığını sorması gibi, katlanılması mümkün olmayan bir mizansenin ortaya çıkması ihtimali dahi söz konusuydu.

Ancak Connolly yattığından, Walsh ve McGrath, mahkûmun yatağına yaklaşıp kollarını boynuna dolayarak, büyük bir dikkatle onun ayağa kalkmasına yardımcı oldular. Crichton, bu işlemi kolaylaştırmak için, ona yaklaştıklarında Connolly'nin hafifçe doğrulduğunu fark etti. İçgüdüsel bir hareketle mahkûmun taşınacağı yolu açmak üzere kapının önünden çekildi; ölüm mahkûmlarının hücreden, girdikleri kapıdan çıkmadıklarını bilmiyordu. Ölüme giden birini, hele bir de feryat edip altına yapıyor ve sürüklenmesi gerekiyorsa, uzun koridor labirentlerinden geçirmek gereksiz bir zahmete katlanmak olurdu. Ayrıca, diğer ölüm mahkûmlarının bütün olanı biteni yakından izlemesine, kapılarının önünden geçen kader yoldaşlarının çığlıklarını dinlemesine izin vermek yakışık almazdı. Bunun için McGrath ile Walsh, Connolly'yi dik tutarken, Kearns ile Doyle da yatağın karşısında-

ki duvara dayalı duran küçük dolabı yana çektiler. Dolap kürk mantolar ya da gece kıyafetleriyle dolu olmadığından kolayca yerinden oynadı. Arkasında gizli bir kapı vardı, Mather bu kapıyı bir anahtarla açtı. Kapıdan önce kendisi geçti ve gardiyanlara Connolly'yi getirmelerini işaret etti. Onların ardından da peder Kelly ve diğer görevliler çıktılar. Crichton ansızın, boş bir garaja benzeyen çıplak bir beton barakada bulmuştu kendini.

Walsh ile McGrath, Connolly'yi kapının hemen yanında duran sedyeye yatırdılar. Arkasından, sedyenin iki ucundan tutup dar barakanın içinde karşıdaki başka bir kapıya doğru birkaç adım attılar. Crichton infaz odasında bulduklarını anlamamıştı; burası, Connolly'nin ölüm hücresinin bir duvarla ayrılmış başka bir bölümüydü. İdam mahkûmları, haberleri olmadan son günlerini idam sehпасından sadece bir tükürük atımı uzaklıkta geçirirlerdi. Westminster'daki kimilerinin Connolly için kurşundan daha uygun bir son olarak düşündükleri idam sehпасı, odanın sol ucunda duruyordu; ancak Crichton idam sehпасını, giyotine benzeyen ve basamaklarla bir platforma çıkılan tahta bir yapı olarak hayal ettiğinden, bunu fark etmemişti. Çılgına dönmüş bir adamı basamaklardan çıkarmak güç bir iş olduğundan, sehpa denilen şey, aslında barakanın döşemesindeki basit bir kapaktan ibaretti. Crichton bu yüzden görmemişti. Kapağın yukarısında, ilmiğin sallanacağı alçak bir beton giriş vardı. Peder Kelly, parmağıyla dua kitabındaki bir yeri tutarak sedyeye eğilmiş, fısıltıyla Connolly'ye bir şeyler anlatıyordu. Birkaç saat önce mahkûm onun huzurunda son kez günah çıkarmış; o da mahkûmu ekmek ve şarapla kutsamıştı. Öbür uçtaki kapı kilitli değildi, Mather kapıyı açtı ve solgun sabah ışığında infaz ekibi görüldü.

Hapishane avlusundaydılar. Solda, önünde Connolly'nin kurşuna dizileceği, önceki infazların mermileriyle delik deşik olmuş kasvetli tuğla duvar bulunuyordu. Sağda Lancashire Piyade Alayı ikinci taburundan sekiz asker, keplerinde alayın nişanı olan sarı sorguçlarla, sicim gibi yağın yağmurun altında

esas duruşta bekliyorlardı. Tüfeklerden biri kurusıkı doldurulmuştu. Bu sekiz asker nişancılıkları, iyi karakterleri, sağlam sinirleri ve sıkı ağızlıkları göz önünde bulundurularak özellikle seçilmişlerdi. İnsan boyundaki kukla hedeflerle defalarca prova yapmışlardı ve moral bozucu görevlerine karşılık olarak kendilerine çeşitli ayrıcalıklar tanınacaktı. Avlunun öteki ucunda, İngiliz Gizli Servisi'nden, ayak altında dolaşmamaya çalışan sivil giyimli bir-iki kişi geziniyordu. İdam mangasının görüş alanı dışında kalan bölümde bekleyen bir gardiyan, elinde mahkûmun üstündeki tulumun rengine uyan yeşil bir bez torbayla yaklaştı. McGrath, Walsh, Kearns ve Doyle, Connolly'yi ayağa kaldırırlarken, Kearns bileklerini arkadan kelepçeledi ve yeni gelen gardiyan da yeşil torbayı mahkûmun başına geçirdi. Bu hareketin amacı, infaz sırasında Connolly'nin zaten yeterince görmüş olduğu idam mangasını, idam mangasının da onu görmesini engellemektir. Peder Kelly, dua kitabıyla sınırlı sınırlı oynarken, kafasına torba geçirilmiş Connolly'ye fısıltıyla bir şeyler anlatmaya devam ediyordu.

Tam bu anda, her şey yolunda giderken, küçük bir aksilik çıktı. Connolly'yi ayakta tutan Walsh ile Doyle, onun kurşuna dizilirken ayakta duramayacağını anlamışlardı. Walsh bu keşfini alçak sesle Mather'a aktardı, Mather da hızla durumu gözden geçirdi. Connolly'yi duvar dibine yatırmak işe yaramazdı, o zaman çok ufak bir hedef haline gelecekti. Öte yandan hiç kimse, kurşun yağmuruna tutulan bir adamın ayakta durmasını sağlamaya gönüllü olmazdı. Mather, hapisane müdürüne yaklaşıp önerisini fısıltıyla söyledi. Martin biraz isteksizce başını salladı ve ölüm mangasının başındaki teğmene danışmaya gitti. Sonra Martin'in Mather'a başıyla işaret etmesi üzerine, Walsh, her şey olağan akışında gitseydi Connolly'nin oturmuş olacağı sandalyeyi getirmek üzere hücreye yollandı. Teğmen, sıranın başından sonuna kadar yürüyerek askerlere işleyişteki küçük değişikliği bildirdi. Walsh sehpanın bulunduğu barakadan elin-

de sandalyeye çıktı ve Connolly duvarın önünde sandalyeye oturtuldu. Başındaki torba olmasaydı, kapalı tribünde oturuyormuş gibi kendi infazını seyredebilirdi.

Gardiyanlar ölüm mahkûmunu sandalyeye dik biçimde oturtup geri çekildiklerinde Connolly yana devrilmeye başladı ve müdahale edilerek elle yeniden doğrultulması gerekti. Mather'ın bir sözü üzerine McGrath infaz barakasına girip gözden kayboldu. Aradan epeyce bir zaman geçti. Lancashire Taburu, komutanlarının emriyle rahat duruşa geçti, iki gardiyan sandalyede Connolly'yi hâlâ dik tutuyorlardı. Bu arada Peder Kelly de kararsız bir ifadeyle Connolly'nin etrafında dönüp durmaktaydı. Sonunda McGrath elinde bir ipe çıkageldi. Walsh'la birlikte ipi göğsünden iki kez dolayıp arkadan düğümleyerek, Connolly'yi sandalyesine bağladılar. Mahkûm artık kafasındaki yeşil torba ve bağlanmış bez tulumuyla, son insanlık izlerinin de bütünüyle silindiği, içi doldurulmuş bir mummyya dönmüştü. Peder Kelly ile gardiyanlar askerlerin önünden çekildiler ve teğmen, Müdür Martin'e sinirli bir bakış fırlattıktan sonra, ateş emrini verdi. Boş bir kovanla birlikte yedi hakiki kurşun Connolly'nin göğsüne saplandı. Olay çok da tarihsel bir olay değildi, fakat sonradan bu hale getirilecekti. O sabah avluda bulunan insanlar, James Connolly'nin işini bitirmekle kendi kuyularını da kazdıklarını bilemezlerdi.

Tarih, İrlandalı Gönüllüler ve İrlanda Yurttaşlar Ordusu'nun isyancı cumhuriyetçi birliklerinin genel komutanı ve İrlanda'nın geçici cumhuriyet hükümetinin başkan yardımcısı James Connolly'nin 12 Mayıs 1916 günü Kilmainham Hapishanesi'nde sandalyeye bağlanarak kurşuna dizildiğini kaydeder. Ancak tarih hiçbir zaman gerçekleri en anlamlı sırasıyla kaydetmez ve estetik bakımdan en hoş biçimde düzenlemez. Napoléon, Waterloo Savaşı'ndan sağ çıktı, ama orada öldürülseydi simgesel bakımdan daha anlamlı olurdu. Florence Nightingale 1910'a kadar yaşadı, ama tarih açısından bunun bir önemi yoktu. Byron,

Yunan bağımsızlık savaşında muharebe alanında ölmeliydi, savaşın ortasında yüksek ateşten değil. Connolly'nin göğsüne de yedi kurşun saplandı, ama ona ulaşamadılar, en azından burada ulaşamadılar. Öyleyse, gelin bu mermileri havada yakalayalım, bu sıkışık olayların içinde Jimmy'nin kaçabileceği bir alan açalım ve onu tarihin kasvetli sürekliliğinden koparıp bambaşka bir yere uçuralım.